

ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ПОЛІТОЛОГІЇ
НАН УКРАЇНИ

На правах рукопису

КАРДОН Едуард Юрійович

ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ І ЦЕРКВА

/політологічний аспект/

23.00.02 - політичні інститути і процеси

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук

Київ - 1995

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті національних відносин і політології НАН України

Науковий керівник

- кандидат історичних наук,
доцент
Гелєй Степан Дмитрович

Об'єктивні опоненти

- доктор філософських наук
професор, академік Ук-
раїнської академії по-
літичних наук
Михальченко Микола Іва-
нович

- доктор історичних наук,
старший науковий співро-
бітник Інституту націо-
нальних відносин і полі-
тології НАН України
Уткін Олександр Іванович

Провідна організація

- Київський університет
імені Тараса Шевченка,
кафедра політології

Захист відбудеться 18 травня 1995 р. о 15-00 на засі-
данні спеціалізованої вченої ради Д. 01.67.01 в Ін-
ституті національних відносин і політології НАН Укра-
їни / 252011, м.Київ, вул.Кутузова, 8/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інститу-
ту національних відносин і політології НАН України
/вул.Кутузова, 8/.

Автореферат розіслано 17 квітня 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради, кандидат історичних
наук

Левенець Ю.А.
ЛЕВЕНЕЦЬ Ю.А.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00778996 (3)

ННКА

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Соціально-економічні та духовні перетворення в українському суспільстві, спрямовані на розбудову та утвердження власної державності, вимагають активної участі у цьому процесі не тільки державних інститутів і політичних партій, а й найрізноманітніших громадських організацій і об'єднань. Важливим чинником цього процесу виступає церква. Вона, хоч і відокремлена від держави, але не відокремлена від суспільства і в контексті українського державотворення діє як політичний інститут. Абсолютна більшість релігійних організацій показала не тільки свою спроможність доносити до людей позитивні моральні та культурні цінності, але й активно сприяти національно-державному відродженню. Віруючі усіх конфесій підтримали ідею незалежності України, творення власної державності.

Не випадково Всеукраїнський науковий симпозіум "Релігія і церква у національному відродженні" /Київ, червень 1992р./, науково-практичні конференції "Релігія в Україні": сучасний стан та перспективи" /Київ, квітень 1993 р./, "Українська національна ідея і церква" /Київ, жовтень 1993 р./, що їх провів Інститут національних відносин і політології НАН України з участю глав найбільш поширених релігійних течій, а також ряд інших наукових заходів /Всеукраїнська наукова конференція "Релігійна традиція в духовному відродженні України", Полтава, травень 1992 р., науково-практична конференція "Політика і влада", Запоріжжя, квітень 1993 р., наукова конференція з питань регіональної політики України.

Київ, листопад 1994 р. та ін./ звернули увагу на необхідність дослідження ролі церкви в державотворчому процесі, пошуку шляхів удосконалення церковно-державних і міжконфесійних відносин в Україні.

Усе це визначає актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Стан наукової розробки проблеми. Публікації, присвячені висвітленню ролі і місця церкви у державотворенні, національному відродженні України, розвитку національної самосвідомості, культури, звичаїв, традицій, побуту і їх вплив на процес формування духовних цінностей народів України, з'явилися лише в останні роки. Це тому, що практика висвітлення релігійно-церковних проблем в радянський період відбивала деологічний та політичний волюнтаризм, абсолютизувала антирелігійну пропаганду і виховання, адміністративно-командні методи утвердження масового атеїзму. Органи державної влади нерідко порушували проголошені ними самими принципи свободи совісті, вдавалися до протизаконних акцій і дій щодо релігії, церкви і віруючих. Відповідно заборонялися будь-які публікації, що об'єктивно висвітлювали роль і місце церкви у суспільно-політичному житті. Тільки внаслідок загальної демократизації суспільства появилися можливості об'єктивного висвітлення даної теми.

Зняття бар'єрів для обміну інформацією із зовнішнім світом відкрило шлях на Україну новітнім зарубіжним публікаціям стимулювало проведення вітчизняних досліджень. У 1990-1994 рр. істориками, політологами, філософами, діячами церкви обґрунтовуються окремі аспекти позитивної ролі церкви

в державотворенні як в історичному, так і в сучасному контексті. Це, насамперед, праці Бондаренка В.Д., Гелєя С.Д., Гопченка П.Г., Єленського В.Є., Землинського В.О., Ісіченка Ю.І., Калініна Ю.А., Кирилюка Д.М., Колодного А.М., Косухи П.І., Михальченка М.І., Онищенко О.С., Рибачука М.Ф., Сверстюка Є.О., Тронька П.Т., Уткіна О.І., Шаповала Ю.І., Яроцького П.Л.

Для дослідження теми дисертаційної роботи значний інтерес представляють публікації, що вищені у книзі "Церква і національне відродження" ¹, де є розділ "Церква і становлення української державності", а також у збірці матеріалів Другого міжнародного конгресу українців, що вийшли друком за ухвалою Міжнародного оргкомітету конгресу /голова Григорій Грабович/ і Національного оргкомітету /голова Ярослав Ісавиц/ ². Серед них можна виділити дослідження С.І. Білоконя, Л.Ю.Беренштейна, С.Головащенко, А.С. Глушака, А.М.Колодного, П.І.Косухи, М.І.Киришка, І.М.Паславського, М.Ф.Рибачука, Є.О.Сверстюка, Ю.І.Тереценка, В.М. Ковтуна, О.І.Уткіна, П.Л.Яроцького, у яких зосереджена основна увага на аналізі сучасних релігійних концепцій української державності, релігійно-церковного життя в сучасній Україні, а також релігійного фактору в програмних документах політичних партій в Україні. Звернуто увагу на недостатньо вивчену проблему діяльності релігійних організацій української діаспори в країнах Заходу, що має важливе значення для об'єктивної характеристики суспільно-політичної орі-

¹ Див.: Церква і національне відродження/науковий редактор Рибачук М.Ф./ - К., 1993 - 407 с.

² Див.: Другий міжнародний конгрес українців. - Львів, 1994 - 256 с.

ситації церкви по пропаганді ідей творення незалежної української держави.

Таким чином, в умовах надмірної ідеологізації, штучних адміністративних перепин та відсутності реальної свободи совісті в радянському суспільстві поставлена проблема не вивчалася, а наявні публікації, що з'явилися останнім часом, порушують хоча і важливі, але окремі сторони діяльності церкви у напрямку утворення незалежної української держави. Потрібно ж зробити комплексний аналіз місця та ролі церкви у державотворчому процесі, зосередивши увагу на висвітленні соціально-політичних, канонічних, історико-культурних, психологічних аспектів діяльності основних церковних формувань, що діють в Україні. Виходячи з актуальності, теоретичного практичного значення проблеми, її недостатньої вивченості обрана вказана тема дослідження.

Мета дослідження. Автор ставить перед собою завдання здійснити комплексний політологічний аналіз ролі найбільш поширених церковних формувань у становленні та розбудові української державності.

Означена мета передбачає вирішення таких конкретних питань:

- висвітлити діяльність церкви по становленню національної державності у XX ст. у внутрішньому та геополітичному вимірах;
- дослідити особливості взаємозв'язку етнічного та релігійного в Україні;
- розкрити місце церкви в сучасному політичному житті українського суспільства;

- прослідкувати основні тенденції церковно-державних відносин в сучасній Україні;

- показати джерела і причини міжцерковних конфліктів в умовах розбудови незалежної держави;

- здійснити аналіз ставлення політичних партій, рухів та об'єднань до релігійно-церковних проблем.

Методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивізму та історизму.

Достовірність та обґрунтованість концепцій і висновків дисертації базуються на аналізі історичних фактів і архівних джерел, документів і матеріалів світських і церковних видань, соціологічних досліджень, наукових пошуків вітчизняних і зарубіжних політологів, філософів, істориків і релігієзнавців, у яких висвітлюються проблеми національно-державного розвитку України, роль релігії і церкви у суспільно-політичному житті. Автор у своєму дослідженні звертався до праць М.Грушевського, Д.Дорошенка, М.Костомарова, І.Огієнка, Н.Полонської-Василенко, О.Субтельного та ін.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що в ній здійснено комплексний аналіз ролі і місця церкви у становленні і розбудові української державності, зокрема обґрунтовано такі основні положення і висновки:

- українська держава завжди намагалась мати свою незалежну церкву, а боротьба за автокефалію виступала частиною боротьби за українську державність;

- творення демократичної, правової української держави передбачає послідовну реалізацію принципу відокремлення церкви від держави і школи від церкви, конституційну га-

рантію свободи совісті;

- ідея єдиної національної церкви в полістичному і поліконфесійному українському суспільстві є утопічною, а її створення привело б до клерикалізації суспільства, сприяло б міжрелігійній конфронтації, деструктивно впливало б на державність України;

- сьогодні потрібно домагатися мирної, цивілізованої екуменічної співпраці церков, толерантного ставлення один до одного віруючих різних конфесій і невіруючих, що стане можливим тільки при умові демократизації самих конфесій. Реальним і перспективним є шлях українського екуменізму, що передбачає єднання західної і східної християнської традиції;

- церква не повинна і не може ані підкоритися державі, ані підкорити державу собі, оскільки для неї є принциповою політична свобода і можливість бути вільним самодостатнім духовним авторитетом;

- церковні концепції української державності визначаються основоположними ознаками держави /існування особливої публічної влади, територіальна організація населення, державний суверенітет/ та її функціями, провідними з яких є внутрішні, що виражають ставлення держави до суспільства, його економіки, культури, до індивідів, та зовнішні, що характеризують її роль на міжнародній арені, коли держава виступає суб'єктом міжнародних відносин;

- у наш час відбувається переоцінка загальнолюдських цінностей, які пропагує і втілює у життя церква і які впродовж багатьох десятиліть заперечувалися і відкидалися офіційною загально-обов'язковою ідеологією;

- існує тісний взаємозв'язок між релігійно-церковним і національно-державним відродженням українців у внутрішньому та геополітичному вимірах;

- основні тенденції державно-церковних і міжконфесійних відносин в сучасній Україні характеризуються параметрами співвідношення понять "релігія-церква", "церква-політика", "український скуменізм", "національна держава".

Практичне значення дослідження полягає в тому, що фактичний матеріал та висновки, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в практичній діяльності представників влади, політичних партій, духовенства, віруючих різних конфесій для пошуку взаєморозуміння та консолідації суспільства. В цьому контексті дуже важливим є аналіз основних тенденцій державно-церковних і міжконфесійних відносин в сучасній Україні, їх прогнозування та гармонізація.

Матеріали дисертації можуть бути також використані при підготовці наукових і популярних праць, розробці спецкурсів та лекцій з основ політології, історії України, релігієзнавства.

Апробація роботи. Основні положення дисертації викладені автором у виступах на Всеукраїнських науково-практичних конференціях, засіданнях "круглого столу", міжнародних симпозіумах /Львів, 1993, 1994, 1995; Київ, 1993, 1994/. Суттєві аспекти дисертації розкриті на міжнародній науковій конференції з питань регіональної політики /Київ, 1994/, зокрема у доповіді на секційному засіданні "Тенденції розвитку міжконфесійних відносин та шляхи їх врегулювання".

Фактичний матеріал та висновки дисертації знайшли практичне застосування у лекціях та семінарських заняттях у Львівській комерційній академії та консультативній співпраці з місцевими органами влади Львівської та Закарпатської областей з питань вдосконалення державно-церковних відносин, врегулювання міжконфесійних стосунків.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків та списку основних джерел і літератури.

Основний зміст дисертації

У вступі обґрунтовується актуальність теми, показано ступінь наукової розробки проблеми, визначено методологічні основи дослідження, мету і завдання дисертації, сформульовані положення, які виносяться на захист і містять елементи новизни, розкривається теоретичне і практичне значення роботи, відображена апробація результатів дослідження

В першому розділі дисертації – "Церква і національна державність; історичний контекст" автор звертає увагу на те, що Українська церква виникла як спадкоємиця стародавніх східних християнських церков і формувалась на засадах українського автохтонного православ'я саме Київського, а не Московського і завжди намагалась мати автокефалію.

Проблеми, які були важливими для українського суспільства, ніколи не були чужими для церкви. Однак роль релігії і церкви в історії народу в різні його періоди є неоднозначною, оскільки одні і ті ж конфесії в історії України відігравали суперечливу роль, будучи то засобом поневолення українців – то засобом їх боротьби проти поневолення.

Це, зокрема, можна прослідкувати на наслідках міжконфе-

сі йного протиборства, яке виникло у результаті церковного розколу української церкви на західну і східну. Знаходячись між політичним і церковним Сходом і Заходом, українська церква змушена була шукати свої шляхи для вирішення своїх проблем. Політичні наслідки цього шукання були неоднозначними, оскільки уклавши унію з Римом, українська церква, з одного боку, формально зрівнявшись з костолом польським, змогла протистояти його католицькій експансії і державній полонізації, а з другого – унія була тим містком, по якому на Україну йшла єзуїтська пропаганда.

Основним негативним наслідком було те, що українська національно-державна ідея була зовго приглушена більш сильною католицькою польською державою і православною Московією, а потім Російською імперією. І якщо греко-католицька церква внаслідок певної незалежності від державних структур зуміла зберегти національну самобутність українства, його мову, традиції і звичаї, то відновлена православна українська церква під опікою "Третього Риму" із-за повної залежності від світської влади не змогла протистояти русифікації і фактичній денационалізації.

Дисертант вважає, що коли під тиском Москви в 1668 г. Константинопольський патріарх дав згоду на перехід Київської митрополії під юрисдикцію Московського патріарха – з цього часу починається новий етап руху за автокефалію православної церкви в Україні. Неабияку роль у пробудженні національно-державної ідеї відіграла різниця між українською церквою XVI–XVII ст. та московською. Влада єпископа в Україні обмежувалась колегіальним управлінням. Богослуж-

бовою мовою була українська говірка церковно-слов'янської мови. У храмовому будівництві існував власний архітектурний стиль, що отримав назву українського барокко. Прибічники автокефалії пишуть про цей період як про зразковий, до якого вони прагнуть.

XVI-XVII ст. – це епоха спроби дійсної української державності, бо в цей час було створено суверенні органи управління, релігійну систему, свою освіту, науку, культуру. Якщо вважати Київську Русь першою українською державою, то це була друга державна українська система.

Могутня хвиля релігійно-церковного і національно-державного відродження в Україні припадає на початок XX ст. і особливо після Лютневої революції 1917 р. Вперше в цьому столітті українська державність відроджується на руїнах пореволюційного розпаду Російської імперії.

Дисертант аналізує нові віхи українського державотворення в період Української Народної Республіки, в яких чітко проступає ідея автокефальної української церкви з українською мовою богослужіння і проповіді. Саме цей період виявляє класичні національно-державницькі спрямування у православному середовищі України.

Разом з тим дисертант вважає, що тенденція до одержавлення церкви в цей період, намагання створити національну церкву шляхом новацій і порушень канонічних норм призвели до православно-церковного розколу, що деструктивно вплинуло і на національно-державницький рух.

Важливим здобутком цього періоду стала УАПЦ з митрополитом Київським і всієї України на чолі, яка була визнана обновленським крилом на помісному соборі РПЦ в 1923

році в Москві. Однак, незважаючи на те, що керівництво УАПЦ заявило про своє лояльне ставлення до Радянської влади, і з-за переслідування органами НКВС у січні 1930 року УАПЦ саморозпустилась.

Дисертант вважає, що проводити прямі паралелі щодо церковно-державних відносин у 20-ті роки з сучасним періодом утвердження української державності було б невірно. Однак практика засвідчує, що і сучасні події характеризуються суперечливими тенденціями відносно ставлення держави до релігії і церкви, які віддзеркалюють неоднозначність ситуації, що склалася, передусім, в українському православ'ї.

Тут слід зауважити, що діяльність УАПЦ була спрямована на зміцнення української державності, про що свідчать канонічні підвалини церкви: українізація, соборноправність, відокремлення церкви від держави. Дисертант доходить висновку, що ідеологія УАПЦ, зазнавши впливу радикальних громадсько-політичних рухів ХХ ст., відзначалася революційною фразеологією, радикальними методами, у ній були чіткими елементами новаторства, подібного обновленськму. Запровадження національної мови в Святому Письмі та богослужінні, УАПЦ повторювала шлях Реформації. Про це ж свідчать і такі канонічні новації як доцільність зміни церковних канонів на вимогу часу, доступ в архієрейський сан одруженим єпископам і мирянам, дозвіл духовенству в позабогослужбовий час носити цивільний одяг, стригти волосся. Все це підкреслювало схожість з протестантизмом, хоча, залишаючи незмінними основні православні догмати, УАПЦ розвивалась у загальному руслі православної ідеології.

Характеризуючи УАПЦ як оригінальну суміш православ'я, протестантизму, української національної ідеї й соціального радикалізму, слід зазначити, що в цій суміші чітко проглядається домінанта національного чинника й української державності. Враховуючи реальні історичні умови, передусім такі, як бездержавність України, невпинний і національний москвоцентричний тиск імперських структур на різні сфери українського суспільного життя, можна стверджувати, що ці новації української церкви були викликані не суто церковними інтересами, а загально-національною потребою звільнення народу від дискримінаційного антиукраїнського пресу і створення власної держави.

У другому розділі "Державотворчий процес і українська церква на порозі XXI століття: сьогодення і перспективи" автор аналізує роль церковних організацій в контексті сучасного стану і перспектив українського державотворення. Зважаючи на те, що релігійний і церковний фактор є дуже важливим у цьому процесі, українська держава з свого боку мусить мати чітку і дієву політику щодо релігії і церкви. Гарантуючи загальнодемократичні права і свободи своїм громадянам, і свободу совісті, зокрема, вона не може абсолютно нейтрально сприймати як новітні нетрадиційні для українців, але забезпечені фінансово релігійні впливи, так і багатоміжкові домагання визнаних релігійних центрів на право бути нашими духовними провідниками. В цих умовах нерівних можливостей релігійні почуття і вірування українців потребують конституційного захисту держави від надмірної експансії з боку найрізноманітніших іншоконфесійних і просто

релігійносподібних вчень, які деструктивно впливають на українське поліконфесійне середовище. Дисертант звертає увагу на те, що українське християнство має свою особливість в тому, що формувалось як синтезоване – рубке, тобто українське. Спираючись на універсальний характер християнської віри як шлях до спасіння, київське християнство перейняло зі Сходу обрядові й культові форми. Однак не сприйняло візантійського цезарепапізму і ритуалізму, релігійної нетерпимості і неприязні до іновірних. Незважаючи на протиримську пропаганду з боку Константинополя, а потім Москви, українці досить толерантно дивилися на західних християн.

З іншого боку, українське киевоцентричне християнство зростало в значній залежності від нашої державності. Якщо в західних церковних традиціях незалежність держави не завжди ідентифікується з церковною автокефалією, то у православ'ї ця тенденція проглядається досить чітко. Автокефальна церква розглядається як необхідний елемент державності, а тому питання про її статус має політичний зміст. Історія свідчить, що українська держава завжди намагалась мати свою незалежну церкву, а боротьба за автокефалію виступала частиною боротьби за українську державність.

Оскільки інститут патріархату є традиційною формою організації східних церков, то цілком закономірним є домагання українського християнства отримати канонічну патріаршу автокефалію.

Автор доводить, що сучасна активізація руху за канонічну патріаршу автокефальність українського християнства має

стіяку історичну традицію. Однак відсутність української державності і найрізноманітніші політичні і церковні чинники внутрішнього і зовнішнього характеру часто перешкоджали цьому. В умовах незалежної української держави політичні аспекти вирішення проблеми цілком сприятливі, оскільки, незважаючи на тимчасове роз'єднання українського православ'я, з одного боку, і позицію УГКЦ з іншого, всі вони виступають виразниками українських інтересів. А державний принцип свободи совісті і відокремлення церкви від держави робить мінімальними відмінності між ними.

Звідси випливає діалектична єдність поліваріантності цих релігій в Україні як національних, оскільки носіями їх є рівноправні громадяни держави, завдання якої максимально сприяти їх єкумені ним устремлінням.

Дисертант звертає увагу на те, що християнство оприймається і виражається нині народом України шляхом чотирьох основних конфесій, не кажучи вже про пізньопротестантські та нехристиянські напрямки. Конфлікт у стані православ'я між УПЦ-КП, УПЦ-МП і УАПЦ з одного боку, і позиція УГКЦ, з якою не зовсім згідна церква на Закарпатті, негативно впливає на консолідацію суспільства. Зрозуміло, що в силу історичних обставин, політичної орієнтації, чисельності і соціальної активності їх роль в державотворчому відродженні України не однакова. Однак, маючи правові гарантії держави, всі вони об'єктивно зацікавлені у її стабільності. І дещо штучним і неадекватним видається сьогодні міжконфесійне протистояння, яке перевершує протистояння в суспільно-політичному і духовному житті в цілому.

Оскільки причиною міжконфесійного роз'єднання українців були, перш за все, не релігійні, а світські мотиви, то з утворенням української держави вони втратили всяку внутрішню доцільність. А фактично політичне суперництво про те, котра конфесія найбільш українська, повинно стати політичним партнерством в доказі цього.

І як це не парадоксально звучить на перший погляд, дисертант розглядає УГКЦ як своєрідний дипломатично-політичний варіант української православної самобутності. Однак не поділяє думку про те, що коли б Україна в свій час при допомозі церковної унії з Римом "віддрейфувала" до Європи, то сьогодні вона була б між першими її народами. Знаходячись між політичним і християнським Сходом і Заходом, Україна ніяк не могла позбутись тих чи інших впливів і змушена була шукати саме свої шляхи для вирішення своїх проблем. Геополітична вигідність України при доброму взаємопорозумінні її сусідів виливалась у невідповідність при їх суперництві і ворожнечі, коли кожен намагався будь-якими способами закріпитись на її землях. В хід ішли не тільки військові, політичні чи економічні, а й релігійно-церковні чинники. Візантія, Московія, Польща, Росія, Австро-Угорщина і т.д. приклались до того, щоб роз'єднати наш народ і міжконфесійними чварами, рвучи не тільки тіло, але й душу українців. І якщо західна традиція давала можливість церкві зберігати певну незалежність від світської влади, то східна, з її підпорядкуванням церкви державі, змушувала коритись насиллю і виконувати часто не властиві церкві функції. Російський політичний шовінізм переносився в церковну сферу. Українське

сьогодення теж цьому підтвердження.

З іншого боку дисертант переконаний, що не слід переоцінювати ролі релігійних формувань на державотворчий процес, яка в силу відокремлення інституту церкви від держави, є опосередкованою шляхом підтримки чи протидії цим процесам. До того ж релігія – це ще не вся культура, а тільки її частина, що існує поруч із секулярною.

На його погляд, не було і якоїсь суттєвої ролі церкви у процесі розпаду політичної системи СРСР, яку як заслугу приписують собі сьогодні. Це вже потім релігійні питання співпали з політичними і особливо на ґрунті оборони людських прав і формування української національної свідомості. Одним із наслідків такого співпадіння в умовах сучасної України є тенденція до надання тому чи іншому напрямку християнства рис національної totoжності. В цьому контексті неправомірними є прагнення будь-якої церкви претендувати на домінуючу роль у державотворенні, а тим більше стати знарядом політичного тиску або державною релігією. Створення державної церкви в сучасній політконфесійній Україні привело б до клерикалізації суспільства, сприяло б міжрелігійному розбрату, деструктивно впливало б на побудову державності України.

Дисертант розуміє, що церква не може стояти осторонь повсякденних людських турбот. Однак вона не може і не повинна ані підкоритися державі, ані підкорити державу собі. Для неї є принциповою можливістю бути політично вільним самодостатнім духовним авторитетом.

Історія свідчить, що інститут державотворення і дер-

жавного управління, яким би демократичним він не був, обов'язково зв'язаний з насильством. В цьому плані виступає абсолютно безперечним принцип відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Адже, з'єднавшись з державою навіть в найблагороднішій справі, церква починає виконувати частину її функцій, переймаючи її насильницькі методи.

Деякі політики і релігійні діячі переконують, що українська державність матиме під собою міцний ґрунт, коли в Україні буде власна, цілком незалежна національна церква – своєрідний варіант протестантизму на наших теренах. Дисертант вважає, що не слід ідентифікувати націю з однією із релігій і що український народ – це поняття політичне і державне, а не віросповідне. А вільний статус церкви розуміється ним не тільки як автокефальна канонічність від визнаних і не завжди дружніх до нас релігійних центрів, а й незалежність від державної влади і найрізноманітніших світських втручань.

Говорячи про українське державотворення сьогодні, маємо на увазі саме національну державу. Однак постановка питання про українську національну церкву розуміється нами як процес формування міжконфесійного єкуменічного єднання, яке сприяло б процесам консолідації народу і його держави. Сьогодні необхідно домагатися не творення єдиної національної церкви, а мирної, цивілізованої, єкуменічної співпраці церков, толерантного ставлення один до одного віруючих різних конфесій, і невіруючих, щоб ліквідувати ту

парадоксальну ситуацію в Україні, коли кожна окремо взята церква намагається сприяти духовно-національному відродженню, а всі разом перешкоджають йому. Реальним і перспективним є шлях, що передбачає возз'єднання західної релігійної традиції з єдиною східною.

Можливо саме екуменічна консолідація в справі національного державотворення приведе і самі конфесії до своєї рідної української християнської співдружності.

В цьому контексті дуже важливим є аналіз основних тенденцій державно-церковних і міжконфесійних відносин в сучасній Україні, їх прогнозування і гармонізація.

У висновках сформульовано основні положення і рекомендації, що випливають з досліджуваної проблеми, показано шляхи нормалізації релігійно-церковного життя, яке є однією з передумов сприяння державотворчому процесу в Україні.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Філософія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - Львів, "Логос", 1995. - 14 друк. арк. /у спів-авт./.

2. Християнська церква в українському державотворенні // Гуманітарна освіта і проблеми духовного відродження України: Тези доп. міжвуз.наук.конф. 21-22 березня 1994 р. - Львів, 1994 - 0,1 друк.арк.

3. Українська церква між Сходом і Заходом // Гуманітарна освіта і проблеми духовного відродження України: Тези доп. міжвуз.наук.конф. 21-22 березня 1994. - Львів, 1994. - 0,1 друк.арк.

4. Державотворчий процес в Україні і релігія // Регіональна політика України: Концептуальні засади, історія, перспективи: Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. ІО-ІІ листопада 1994. - Київ, 1994 - 0,2 друк. арк.

5. Церква як самодостатній авторитет в українському державотворенні // Історія релігії в Україні: Тези повідомлень У круглого столу 3-5 травня 1995. - Київ-Львів, 1995. - 0,2 друк.арк. / у співавт./.

6. Автокефалія української церкви як елемент державності // Історія релігії в Україні: Тези повідомлень У круглого столу 3-5 травня 1995. - Київ-Львів, 1995. - 0,3 друк.арк.

7. Будителі народного духу /Священники Галичини у боротьбі за українську державність /Перша полов.ХІХ ст. // ж.Універсум. - 1995. - № 5. - 0,5 друк. арк. /прийнято до друку, у співавт./.

E. Kofelant

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Підписано до друку 13.04.94 Формат 60x84 1/16
Ум. друк. 0,9. Обл. вид. арк. 1,0
Тираж 100. Зам. 270 1995р. Безплатний
Поліграф. д-ца Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, Грушевського, 4

AB 32.180

AB 32.180

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and illegible.